

ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության զարգացումները ԵԱՏՄ անդամակցության երեք տարիների ընթացքում

Խուկեյան Զ.Գ.

Հայաստանի Պետական Տնտեսագիտական Համալսարան (Հայաստան, Երևան)
zaven.khukeyan@gmail.com

Վճռորոշ բաներ՝ Եվրասիական տնտեսական միություն, առևտրաշրջանառություն, ներմուծում-արտահանում, առևտրային գործընկեր, արտաքին պահանջարկ, զրոյական մաքսային դրույքաչափ, ԵԱՏՄ շուկա:

Развитие внешнеторгового оборота РА за три года членства в ЕАЭС

Хукеян З.Г.

Армянский государственный экономический университет (Армения, Ереван)
zaven.khukeyan@gmail.com

Резюме: Республика Армения с 10 октября 2014 года присоединилась к учредительному договору Евразийского экономического союза. С 1 января 2015 года Республика Армения фактически стала частью ЕАЭС. В настоящее время что бы решить современные экономические и геополитические проблемы предпринимаются экономические и региональные интеграционные шаги. Учитывая длительное и глубокое экономическое и стратегическое сотрудничество со странами-участниками, особенно с Россией Армения решила присоединиться к ЕАЭС. В течении трех лет членства самым эффективным был 2017 год. Нельзя было ожидать что после членства торговый оборот со странами-участниками резко измениться так как будучи членом Содружества Независимых Государств (СНГ), Армения уже имела торговый оборот с нулевыми таможенными тарифами. Основываясь на подробном анализе статьи, стоит отметить, что основным торговым партнером ЕАЭС для Армении является Российская Федерация торговый оборот с которым составляет около 95% торгового оборота со странами-участниками. Не смотря на это но динамичный рост товарооборота наблюдается и с другими странами. Для использования рыночного потенциала стран-членов ЕАЭС необходимо стимулировать развитие отраслей с экспортным потенциалом и повышать конкурентоспособность армянской продукции.

Ключевые слова: евразийский экономический союз, товарооборот, импорт-экспорт, коммерческий партнер, внешний спрос, нулевая таможенная ставка, ЕАЭС рынок.

Foreign Trade Development of RA in Membership of EAEU Within Three Years

Khukeyan Z.G.

Armenian State University of Economics (Armenia, Yerevan)
zaven.khukeyan@gmail.com

Abstract: The Republic of Armenia joined the founding treaty of the Eurasian Economic Union in October 10, 2014. From January 1, 2015, the Republic of Armenia actually became a part of the EEU. Steps are taken to address modern economic and geopolitical challenges to economic and regional integration. In this case, Armenia chose the EEU membership, taking into account the deep and comprehensive economic and strategic partnership with Russia. From the first three years of membership the most effective was 2017. Expecting that after the accession the trade turnover with the member countries would be abruptly abated, since being a member of the Commonwealth of Independent States Armenia already had a trade turnover with zero customs tariffs. Based on analysis of the article, it should be noted that the main trading partner for Armenia in the EEU is the Russian Federation. With RF the trade turnover is about 95% of the all trade turnover in the EEU. Therefore, it is necessary to stimulate the development of branches with export potential and increase the competitiveness of Armenian products in the use of the market potential of the EEU member countries.

Keywords: Eurasian economic union, trade turnover, import-export, trade partner, external demand, zero custom rate, EAEU market

Հայաստանի Հանրապետությունը, վարելով տնտեսական և արտաքին հավասարակշռված քաղաքականություն և փորձելով

հարմարվել շարունակական գլոբալացման պայմաններին, 2014թ հոկտեմբերի 10-ին միացավ Եվրասիական տնտեսական միության

(այսուհետ՝ ԵԱՏՄ) հիմնադիր պայմանագրին: Այսպիսով, 2015թ հունվարի 1-ից, այն է՝ ԵԱՏՄ-ի ստեղծման առաջին օրվանից Հայաստանը հայտնվեց նոր տնտեսական կարգավիճակում՝ միության կազմում ընդգրկված լինելով 4 երկրների հետ միասին՝ Ռուսաստանի Դաշնություն, Բելառուսի Հանրապետություն, Ղազախստանի Հանրապետություն և Ղրղըստանի Հանրապետություն:

Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ Միության հիմնական նպատակներն են՝ անդամ պետությունների տնտեսության կայուն զարգացման համար պայմանների ստեղծումը, միության շրջանակներում ապրանքերի, ծառայությունների, կապիտալի և աշխատուժի միասնական շուկա ձևավորելու ձգտումը, համաշխարհային տնտեսության պայմաններում բազմակողմանի արդիականացումը, համագործակցությունը և ազգային տնտեսությունների մրցունակության բարձրացումը:¹ Մակայն ՀՀ-ի անդամակցումը ԵԱՏՄ-ին և նախորդիվ նշված հնարավորությունները ոչ միանշանակ ընդունվեցին քաղաքագետների, տնտեսագետների և ընդհանրապես քաղաքացիների կողմից: Ընդհանրացնելով անդամակցության բացասական կողմերը՝ կարելի է ձևավորել տեսակետ, որ խորացնելով հարաբերությունները ԵԱՏՄ-ի և հատկապես Ռուսաստանի հետ՝ ավելի է մեծանում Հայաստանի տնտեսական կախվածությունը Ռուսաստանից և խոցելիությունը՝ այդ երկրից եկող տնտեսական ազդակների նկատմամբ: Բնականաբար անդամակցությունը Հայաստանի համար ստեղծում էր նաև հնարավորություններ 180 միլիոն բնակչությամբ տարածքի բավական տարողունակ շուկան արտոնյալ պայմաններով սպասարկելու և ԵԱՏՄ-ի ու Եվրոպայի միջև տարանցիկ դեր ստանձնելու առումով: Հայաստանը Եվրոպական երկրների համար կհանդիսանար հարմար տարածք՝ դեպի ռուսաստանյան շուկա մուտք գործելու համար: ԵՄ-ՌԴ քաղաքական հարաբերությունների լարված լինելու հետևանքով տնտեսական համագործակցությունը անկում էր ապրում երկկողմ պատժամիջոցների ազդեցության ներքո: Հետևաբար, ՀՀ-ն կարող էր

առաջարկել «մրցունակ» պայմաններ Հայաստանում ներդրումներ կատարելու, արտադրանք թողարկելու և ՌԴ արտահանելու համար:

ԵԱՏՄ-ին անդամակցությունը ակնկալիքներ էր ստեղծել՝ էապես բարելավելու Հայաստանի տնտեսական վիճակը, սակայն անդամակցությունը համընկավ միջազգային տարբեր գործընթացների հետ, որոնք բացասաբար անդրադարձան երկրի տնտեսության վրա և վերագրվեցին միությանը Հայաստանի անդամակցելուն:

ԵԱՏՄ-ի շրջանակում ՀՀ-ի հեռանկարներն ու հնարավորությունները նախ և առաջ կապված են արտաքին առևտրաշրջանառության հետ: Հայաստանի արտաքին առևտրաշրջանառության վրա ԵԱՏՄ-ին անդամակցության ազդեցությունը գնահատելու համար վերլուծենք ԵԱՏՄ անդամ երկրների հետ արտաքին առևտուրը մինչև 2015թ, այսինքն՝ մինչ անդամակցությունը, և անդամակցության ընթացքում՝ համապատասխանաբար 5 և 3 տարիների ժամանակահատվածներով (գծապատկեր 1):

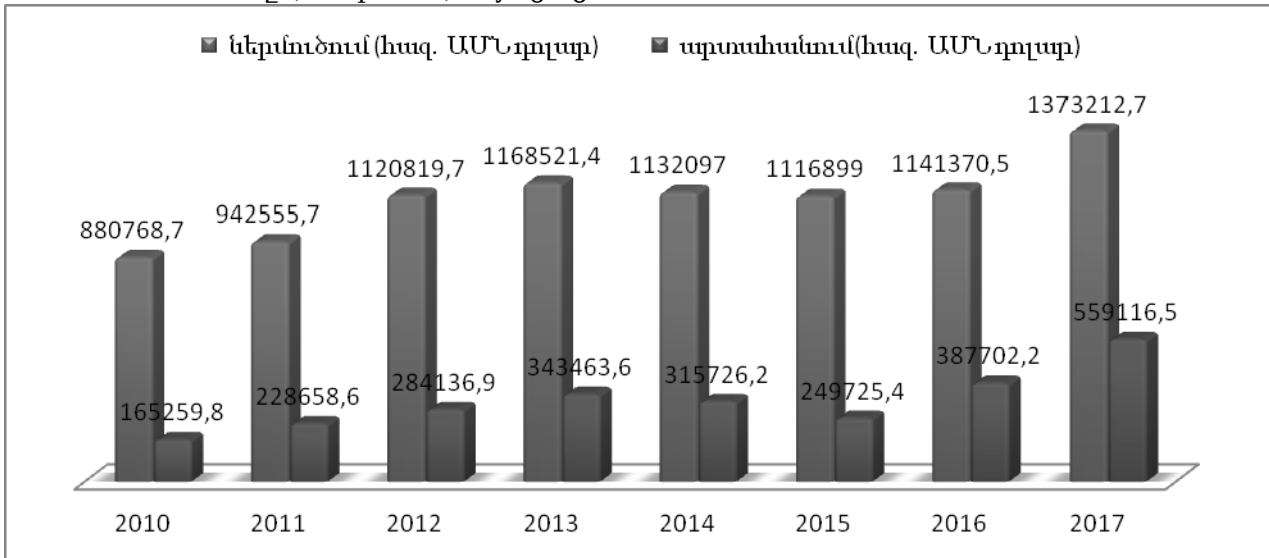
Ինչպես փաստում են ՀՀ ԱՎԾ-ի տրամադրած ցուցանիշները, ՀՀ-ի գլխավոր առևտրային գործընկերը վերջին մի քանի տարիներին եղել և մնում է Ռուսաստանի Դաշնությունը, որին 2013-2016 թվականներին բաժին են ընկել ՀՀ-ի արտահանման համապատասխանաբար 22.6, 19.9, 16.5 և 20.9 և ներմուծման՝ 23.4, 25.4, 29.1 և 30.1 տոկոսային արդյունքները: Նշված ցուցանիշներից ակնհայտ է դառնում, որ արտահանումը դեպի Ռուսաստանի Դաշնություն նվազման միտում ունի և 2015-ին հասնում է մինիմումին, իսկ ներմուծումը, ընդհակառակը, աճում է:

ՀՀ առևտրային գործընկերների շարքում ԵԱՏՄ անդամ երկրներից երկրորդ տեղում Բելառուսն է, որը ՀՀ համախառն ապրանքաշրջանառության մեջ գրավում է 19-րդ հորիզոնականը(2013թ՝ 21-րդ): Նրան բաժին է ընկնում ՀՀ արտահանման 0.7%-ը և ներմուծման՝ նույնպես 0.7%-ը: Բելառուսի դեպքում ևս արտահանումը նվազում է 2014-2015թթ.՝ 8.9886 մլն ԱՄՆ դոլարից հասնելով 6.8104 մլն ԱՄՆ դոլարի: Այստեղ ներմուծումը նույնպես նվազում է՝ 30.4245 մլն ԱՄՆ դոլարից հասնելով 25.0017 մլն ԱՄՆ դոլարի:

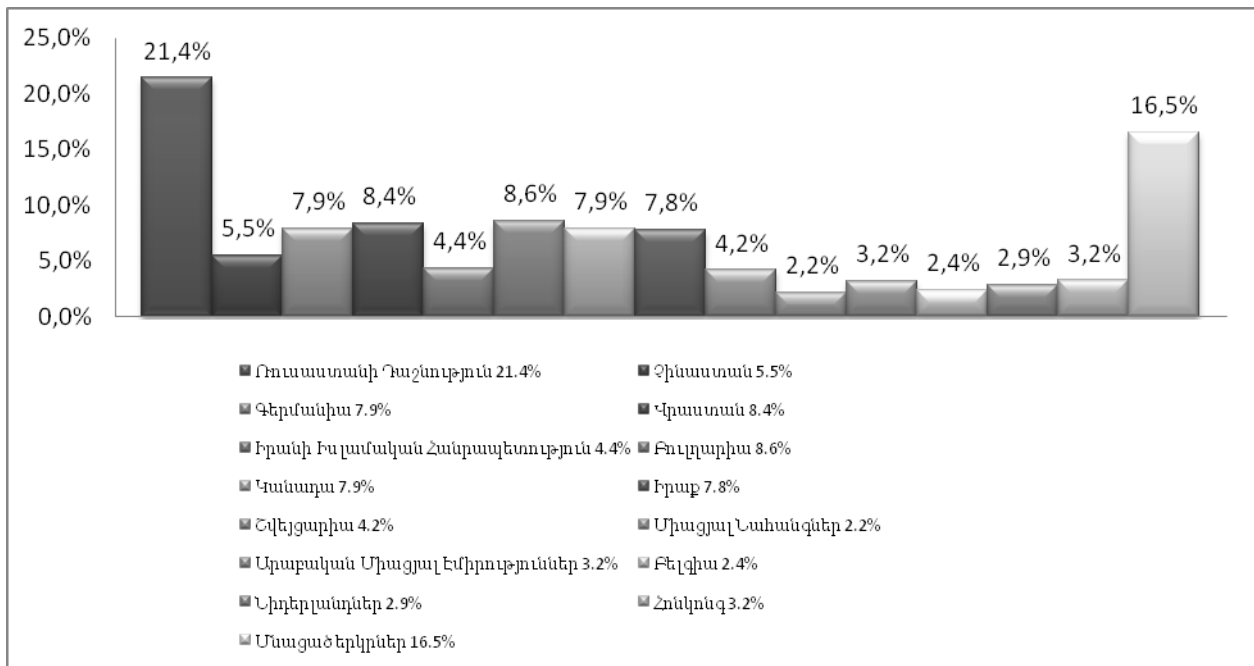
¹ Աղբյուր՝ ԵԱՏՄ-ի պաշտոնական կայք <http://www.eaeunion.org/?lang=am#about>

Ղազախստանից Հայաստան ապրանքների ծառայությունների ներմուծումը շատ չնչին է, իսկ արտահանումը կազմում է ՀՀ արտահանման մոտ 0.3%-ը (2013թ`0.5%): Այս ցուցա-

նիշով Ղազախստանը ՀՀ առևտրային գործընկերների շարքում արտահանման գծով 22-րդ տեղում է (2013թ`23-րդ): Դրդաստանից ևս ապ-

Գծապատկեր 1. ՀՀ արտաքին առևտուրը՝ ըստ ԵԱՏՄ երկրների, 2010-2017թթ. (Աղբյուր՝ ՀՀ մաքսային վիճակագրություն՝ <http://www.petekamutner.am/DefaultCs.aspx?sid=cs>)

Գծապատկեր 2. ՀՀ արտահանման կառուցվածքը՝ ըստ առանձին երկրների, 2017թ. (%) (Աղբյուր՝ ՀՀ մաքսային վիճակագրություն՝ www.petekamutner.am)

րանքներ և ծառայություններ գրեթե չեն ներմուծվում, իսկ արտահանումը չնչին մաս է կազմում՝ ընդամենը 0.1%, ինչի հետևանքով էլ վերջինս զբաղեցնում է 36-րդ հորիզոնականը (2013թ`40-րդ) ՀՀ արտահանման գործընկերների շարքում:

Փաստորեն, ԵԱՏՄ 4 գործընկերների հետ արտահանման և ներմուծման ցուցանիշները

2014-2016 թվականներին անկում են գրանցում՝ համապատասխանաբար նվազելով 26.5% և 3.9%-ով, սակայն ինչպես կարելի է տեսնել գծապատկեր 1.-ում, 2017 թվականին դրանք արագորեն աճում են և գերազանցում վյուս բոլոր տարիների ցուցանիշները: Առաջին հայացքից կարելի է ենթադրել, որ 2014-2016թթ անկումը պայմանավորված է ԵԱՏՄ-

ին անդամակցությամբ, սակայն այս տարիների արտահանման կրճատումը հիմնականում կապված էր հայկական արտադրության ապրանքների նկատմամբ արտաքին պահանջարկի կրճատմամբ ոչ միայն ԵԱՏՄ և ԱՊՀ երկրներում, այլ նաև ԵՄ որոշ երկրներում, իսկ ներմուծման անկումը հիմնականում պայմանավորված էր ներքին պահանջարկի կրճատմամբ և ՀՀ տնտեսության արտարժույթային հոսքերից մեծ կախվածությամբ, որի բացասական ազդեցությունը չափազանց զգալի եղավ և հիմնականում իրեն զգացնել տվեց, երբ 2014 թ. Դեկտեմբերին ԱՄՆ դոլարը Հայաստանում կտրուկ արժևորվեց, սակայն մյուս արժույթները դրամի նկատմամբ նույն չափով չարժևորվեցին:

Չի կարելի չնկատել, որ ՀՀ արտահանման կառուցվածքն ըստ երկրների որոշակիորեն բարելավվել է, սակայն աշխարհագրության դիվերսիֆիկացման խնդիրը եղել և մնում է լրջագույններից մեկը մեր տնտեսության զարգացման գործում: ՀՀ-ի արտահանման հիմնական մասը ուղղված է դեպի մի քանի խոշոր գործընկեր երկրներ(գծապատկեր 2), որն էլ հանգեցնում է այդ երկրներից կախվածության և առաջացնում է մեծ ռիսկեր: Այդիպիսի ռիսկերից մեկը հենց 2015թ արտահանման ծավալների նվազման պատճառներից մեկը հանդիսացավ, երբ ՀՀ արտահանումը դեպի երեք հիմնական առևտրային գործընկեր երկրներ՝ Ռուսաստան, Գերմանիա և Չինաստան, բավականաին նվազեց, որն էլ բնականաբար զգալիորեն ադրադարձավ ՀՀ արտահանման ընդհանուր պատկերի վրա:

ՀՀ-ի համար արտահանման աշխարհագրության դիվերսիֆիկացման խնդիրը առկա է նաև ԵԱՏՄ շուկայում, քանզի այս շուկայում Հայաստանը կենտրոնացած է հիմնականում ռուսական շուկայի սպասարկման վրա: Ներկայումս դեպի ԵԱՏՄ անդամ երկրներ ՀՀ արտահանման 95.2% բաժինն է ընկնում Ռուսաստանին, 3.3%՝ Բելառուսին, իսկ Ղազախստանին և Դրոգոստանին՝ համապատասխանաբար 1.25% և 0.25%: Այսինքն՝ Հայաստանի կողմից այս երկրների հետ իրականացրած առևտուրը և դրա աշխարհագրական կենտրոնացվածությունը մինչ ԵԱՏՄ և ԵԱՏՄ-ին անդամակցելու ընթացքում կարծես թե լուրջ փոփոխությունների չի ենթարկվել և տպավորու-

թյուն կարող է ստեղծվել, որ ՀՀ-ի՝ ԵԱՏՄ անդամ լինելը ընդամենը նշանակում է փոխառապետ համագործակցության մեջ լինել Ռուսաստանի Դաշնության հետ: Ստացվում է, որ ԵԱՏՄ-ի 180 միլիոնանոց շուկայի 146 միլիոն բնակչին բաժին է ընկնում ՀՀ-ի արտահանման մոտավորապես 95%, իսկ մնացած 33 միլիոն բնակչին՝ արտահանման 4%: Թվում է, թե այս ակնհայտ անհավասարաչափ բաշխվածությունը միայն Հայաստան-ԵԱՏՄ հարաբերություններում է գործում, բայց իրականում այս խնդիրը առկա է ԵԱՏՄ մյուս գործընկերների փոխադարձ առևտրի մեջ նույնպես:

ԵԱՏՄ-ին անդամակցության 3 տարիների ընթացքում ակնկալվում էին որոշակի դրական փոփոխություններ փոխադարձ առևտրի ոլորտում, սակայն դրանք այդքան էլ նկատելի չեն, քանի որ ԵԱՏՄ երկրները, ԱՊՀ անդամ լինելով, արդեն իսկ առևտուրը իրականացնում էին զրոյական մաքսային դրույքաչափերով:¹

ԵԱՏՄ մուտք գործելու նկատելի առավելություններից կարելի է առանձնացնել այն, որ ներկայում շատ ապրանքների արտադրությունը Հայաստանում կազմակերպելը գրեթե անհնար է: Ռուսաստանն այդ ապրանքների արտադրության գծով ունի հարաբերական առավելություն, և արտահանման մաքսատուրքերի վերացումից հետո ՀՀ-ում տեղի կունենային այդ ապրանքների գների որոշակի անկում: Օրինակ՝ 2015 թ. ՌԴ կողմից ՀՀ-ին մատակարարվող գազի արտահանման մաքսատուրքերը հանվեցին, և սահմանի վրա գազի գինն էժանացավ 24%-ով: Սա հնարավորություն է տվել խուսափելու վերջնական սպառողներին մատակարարվող գազի գնի բարձրացումից, որը դարձել էր անխուսափելի արտարժույթային տատանումների պատճառով:

ԵԱՏՄ-ի անդամացության ընձեռած հնարավորություններից հատկանշական են նաև ՀՀ-ի արտահանման ընդլայնման համար հետաքրքրություն ներկայացնող այն երկրները, որոնց հետ ԵԱՏՄ-ն ստորագրել կամ պատրաստվում է ստորագրել ազատ առևտրի գոտի ստեղծման մասին պայմանագիր: Օրինակ՝ 2015թ. մայիսի 29-ին ԵԱՏՄ ու իր անդամ-

¹ Աղբյուր՝ ՀՊՏՀ 25-րդ՝ «Գիտելիք, նորաստեղծություն և զարգացում» գիտաժողովի նյութեր, էջ 74

երկրների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության միջև ստորագրվեց ազատ առևտրի գոտու մասին համաձայնագիր:² Վիետնամի ներքին շուկան տարողունակ է՝ 90 մլն սպառող: Հայաստանը կարող է օգտվել Վիետնամի և ԵԱՏՄ-ի միջև կնքված ազատ առևտրի մասին պայմանագրից, սակայն 2015-2017 թվականներին ՀՀ-ի և Վիետնամի փոխադարձ առևտրի ծավալը էական փոփոխություններ չի կրել:

Հաշվի առնելով վերը շարադրվածը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ ԵԱՏՄ-ին անդամակցությունը խոստանում էր մեծ դրական ազդեցություն ունենալ, այնուամենայնիվ, անդամակցության հետևանքները 2017թ-ից են միայն սկսում փոքրիշատե շոշափելի դառնալ: 2015-2016թթ արտաքին առևտրաշրջանառության ոլորտում էական աճ չի արձանագրվել: Սա թերևս պայմանավորված է Ռուսաստանի Դաշնության և ԵԱՏՄ մյուս անդամ երկրների տնտեսությունների ճգնաժամային վիճակով, ինչի վրա մեծապես ազդում են Արևմուտքի կողմից իրականացվող ճնշումները:

Հայաստանի տեսանկյունից 2017 թվականը ԵԱՏՄ-ում դրական զարգացումների տարի է: Սակայն ընդհանուր առմամբ, ԵԱՏՄ-ն Հայաստանի համար անվիճելի առաջատար առևտրային գործընկեր չէ, և չի կարելի բացառել, որ Եվրամիության կշիռը ինչ-որ պահի կարող է կրկին գերազանցել: Ըստ մեզ՝ Հայաստանն ամբողջությամբ չի օգտագործում իր արտահանման պոտենցիալը: Հաշվի առնելով այս հանգամանքը՝ մեր կողմից առաջարկվում է և՛ ընդլայնել ՀՀ արտահանման ծավալները դեպի ԵԱՏՄ երկրներ, և՛ փորձել առավելագույնս դիվերսիֆիկացնել ինչպես ԵԱՏՄ, այնպես էլ դեպի ԵՄ արտահանման աշխարհագրական կառուցվածքը:

Հայաստանի ագրոարդյունաբերական համալիրը պետք է առաջին հերթին հարմարեցվի ԵԱՏՄ շուկայի պահանջմունքներին: Եթե արդիական տեխնոլոգիաներ ներդրվեն, ապա այս ուղղությամբ զարգացումը լավ արդյունքներ է խոստանում: Կարևոր է կողմնորոշվել ըստ իրավիճակի և գտնել արտահանման տարբերակ, որը կհամապատասխանի բոլոր

կողմերի շահերին: Էկոլոգիապես մաքուր, զոված, էլիտար արտադրանքը, որը ԵԱՏՄ շուկայում կիրացվի բավական բարձր գնով, կարող է հանդես գալ որպես ՀՀ միջազգային մրցունակության բարձրացման գործոն:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՊՏՀ 25-րդ՝ «Գիտելիք, նորաստեղծություն և զարգացում» գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, (25-я научная конференция АГЭУ «Знание, инновационность и развитие»)
2. <http://www.petekamutner.am/>
3. <http://www.eurasiancommission.org/>
4. <http://www.eaeunion.org/?lang=am#about>
5. <http://www.armstat.am/>

² Աղբյուր՝ Եվրասիական տնտեսական հանձնաժողովի էլեկտրոնային կայք՝ www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/29-05-2015-4.aspx